

УДК 37.012:316.728

АЛЛА БОЙКО
(Полтава)

ОСВІТА: НА ВСЕ ЖИТТЯ ЧИ УПРОДОВЖ ЖИТТЯ?

Доведено, що освіта є однією з найширших, центральних педагогічних категорій, що у динамічному і змінному суспільстві освіта мусить здійснюватися упродовж усього життя людини. У результаті дискусії щодо визнання поняття «виховання» чи поняття «освіта» предметом педагогіки, приходимо до обґрунтованого висновку, що загальноприйнятого вирішення цього питання немає. Освіта – цілеспрямований процес і система виховання та навчання в інтересах людини, суспільства, держави. Проаналізовані функції і тенденції розвитку освіти свідчать, що нові потреби у розвитку вітчизняної освіти мають бути зорієнтовані на провідні концептуальні ідеї, принципи та характеристики розвитку європейської освіти. Виявлено ключові аспекти освіти: модернізація, глобальні світові тенденції, національні традиції та інноваційні пошуки.

Ключові слова: освіта, система, процес, особистість, суспільство, інновації.

Якщо стисло і коротко, то на це питання можна відповісти так: у динамічному, змінному сучасному суспільстві освіта мусить здійснюватися упродовж усього життя людини, але на кожному її етапі вона покликана забезпечувати засвоєння особистістю визначеної системи наук, умінь і навичок, національних цінностей, певного рівня культури. Якого б питання в Законі України про «Вищу освіту» ми б не торкнулися – все зводиться до освіти (якість освіти, розвиток автономії, національний дослідницький університет, комплекси тощо). З одного боку, це добре, робить широким спектр дослідження, а з іншого – не дозволяє зосередитися і всебічно дослідити одну певну проблему.

Отже, освіта є однією з найширших, центральних педагогічних категорій, яка має цілісну поліфункціональну та полісмилову структуру. До визначення поняття «освіта» зверталися найвідоміші вітчизняні вчені. С.У. Гончаренко, розглядаючи освіту як процес і результат засвоєння особистістю певної системи знань, практичних умінь і навичок; А.М. Бойко, визначаючи освіту як систему і результат педагогічно доцільної суб'єкт-суб'єктної взаємодії учителя і учня; О.Я. Савченко, трактуючи феномен «освіта» як систему і процес, доводить неперервність освіти. Російські науковці І.Я. Лернер і М.М. Скаткін конкретизували визначення поняття «освіта», виділяючи в ньому чотири взаємопов'язані компоненти. Філософію освіти і дидактики розглядаємо як їх методологію. Усе це стосується формальної, неформальної та інформальної освіти. Освіта – цілеспрямований процес і система навчання та виховання в інтересах людини, суспільства і держави. Це найбільш поширене сучасне формулювання визначення поняття «освіта».

Сьогодні ведеться дискусія щодо визнання поняття «виховання» чи загального поняття «освіта» предметом педагогічної науки. Поняття «освіта» увійшло у вітчизняний педагогічний лексикон лише у XVIII ст. і не мало спеціального термінологічного змісту до середини XIX ст., вживалося як синонім виховання [2]. Пізніше воно почало пов'язуватися з навчанням, позначаючи його формуючий вплив на особистість. Продовжуючи дискусію про предмет педагогіки, провідний методолог і дидакт В.В. Краєвський, обґрунтовуючи педагогіку як науку про освіту, а не виховання, робить об'єктивний висновок, що загальноприйнятого вирішення цієї проблеми сьогодні немає. Вибір залежить від ерудиції, життєвого і педагогічного досвіду, схильності до наукового аналізу, а також від традицій і ментальності народу [4].

Освіта упродовж життя виконує кілька важливих функцій:

а) людинотворчу – забезпечення певного рівня знань, стану емоційно-вольової сфери, поведінкових орієнтацій людини, її готовності до виконання різних соціальних ролей та видів діяльності; б) технологічну – забезпечення «бази життя», формування знань і вмінь громадської, господарської, професійної діяльності; в) комунікативну – розвиток комунікативності в різних сферах і видах праці; г) гуманістичну – виховання в душі миру, високої моральності, розуміння пріоритетів загальнолюдських цінностей.

Функції освіти органічно поєднуються з функціями навчання – освітньою, виховною і розвивальною [3] та функціями виховання, що сприймається як особистісне й суспільне явище – діяльність, процес, система, взаємодія [1].

Провідними тенденціями розвитку освіти виступають:

1) досягнення людиною не лише соціальної адаптації, а й активного освоєння ситуацій соціальних змін; 2) відповідність освітнього процесу всезростаючим запитам особистості й суспільства; 3) масовість і неперервність освіти в кроскультурному світовому просторі.

Добре обґрунтованим у науці є розуміння освіти як поняття, що включає кілька аспектів. Одним із головних є розгляд її як процес єдності навчання, виховання, розвитку, саморозвитку особистості; збереження світових і національних культурних норм з орієнтацією на майбутній стан культури. Серед інших аспектів варто виділити соціокультурний, який забезпечує економічний, соціальний, культурний розвиток суспільства. Він підтверджує неодмінну потребу освіти упродовж життя.

Освіта фіксує загальний рівень культури й освіченості підростаючого покоління, засвоєння того духовного і матеріального потенціалу, який був накопичений людською цивілізацією в процесі еволюційного розвитку і який спрямований на подальший соціальний прогрес [5].

Поняття «освіта» в сучасних умовах означає і навчання і органічно пов'язане з ним виховання особистості [2]. В Законі України «Про вищу освіту» освіта, як уже наголошувалося, визначається як «...цілеспрямований процес виховання й навчання в інтересах людини, суспільства і держави». Проте сьогодні далеко не кожна людина научена й вихована. Не кожна особистість здатна до високого патріотичного вчинку, готова до вільного гуманістичного вибору, компетентної відповідальності, терпима до представників інших культур і національностей.

Зважаючи на це, в освіті впродовж життя мусить бути значно посилений виховний потенціал [1]. Втрачається у змісті освіти важливий національний компонент, на забезпечення якого спрямований, створений у структурі Пол-

тавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Інститут педагогічної україністики.

У контексті визначення понять «освіта» і «виховання» освіту можна розглядати як підготовку до самоосвіти, а виховання – як підготовку до самовиховання. Основну роль у розвитку освіти відіграє її зміст, у тісному зв'язку з яким знаходяться методи навчання та виховання [4]. Це загальні, вічні характеристики освіти, а тепер поговоримо про конкретно-сучасні її функції щодо розвитку особистості і суспільства.

Актуальним щодо освіти є виокремлення положень євроінтеграційних документів, вітчизняної стратегії розвитку, зокрема «Україна – 2020», де законодавчо забезпечено шляхи її розвитку; здійснено формулювання нових концептуальних засад щодо освіти і зростаючої ролі людського капіталу в підвищенні статусу суспільства і конкурентоспроможності країни; соціального партнерства освітян у підготовці професійних кадрів; обґрунтування концептуальної ідеї професійної орієнтації та вибір стратегії науково-методичного супроводу розвитку сучасної освіти, підготовки учнівської молоді і дорослих різних категорій; удосконалення організаційно-управлінських механізмів освіти.

Нові потреби в розвитку вітчизняної освіти мають бути зорієнтовані на провідні концептуальні ідеї, принципи та характеристики розвитку європейської освіти, сформульовані в Меморандумі щодо освіти упродовж життя (2000 р.), Копенгагенській Декларації (2002 р.), комюніке Болонського процесу (2005-2015 рр.), Міжнародній стандартній класифікації освіти.

Стратегічні положення розвитку європейської освіти сформульовано в документах «Європа-2020: Стратегія для розумного, сталого, інклюзивного зростання» і «Стратегічна рамкова програма для європейського співробітництва у галузі освіти: освіта і навчання 2020», де виокремлено три взаємопідсилюючі пріоритети: а) розумне зростання економіки, що ґрунтується на знаннях та інноваціях; б) сприяння ефективному використанню ресурсів, розвитку більш екологічної та конкурентоспроможної інноваційної економіки; в) інклюзивне зростання, тобто стимулювання економіки з високим рівнем зайнятості, що сприятиме соціальній згуртованості.

Визначено такі стратегічні цілі: 1) перетворення навчання впродовж життя і мобільності людини на реальність; 2) сприяння інноваціям і творчості, включаючи підприємництво на всіх рівнях освіти; 3) розроблення дієвих засобів стимулювання професійно-педагогічної підготовки як у формальному, так і неформальному контекстах.

Важливим для України і школи є врахування досвіду функціонування прогресивних зарубіжних систем освіти, зокрема, комбінованої (Нідерланди) і дуальної (Німеччина), для яких характерне чітке й відповідне поєднання теоретичних і практичних занять у регіональних навчальних центрах, постійне упровадження освітніх інновацій.

В Україні впроваджено Національну рамку кваліфікацій, яка забезпечує введення європейських стандартів і принципів освіти з урахуванням сучасних вимог освіти, ринку праці до підготовленості молодих людей та компетентностей фахівців; гармонізацію норм законодавства у сфері освіти та соціально-трудова відносин, що сприятиме національному та міжнародному визнанню професій і кваліфікацій, здобутих в Україні. Це дає змогу налагодити ефективну взаємодію сфери освітніх послуг на ринку праці.

Державною стратегією розвитку української освіти XXI століття має бути Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», яка включає мету, чотири вектори руху, першочергові пріоритети та індикатори належних умов становлення і розвитку України на шляху її подальшого входження в Європейський Союз. Для реалізації такої стратегії уже частково удосконалено законодавчу базу вітчизняної освіти. Діють закони України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії діяльності», «Про зайнятість населення». Підготовлено проекти законів «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність».

В умовах освіти упродовж життя особливої актуальності набуває питання якості людського капіталу. Розвиток освіти повинен відбуватися з огляду на центральне становище людини в суспільстві, її самоцінність. Активнішою має бути життєва позиція сучасного учня і працівника у прагненні безперервного професійного розвитку. Тільки людина, яка постійно розвивається й удосконалюється, стає рушійною силою суспільного поступу.

У контексті забезпечення в освіті сталого й збалансованого розвитку особистості і суспільства пріоритетним сьогодні стає завдання освіти дорослих, а отже – андрагогіки.

Особливе місце в освіті дорослих посідає післядипломна педагогічна освіта (ППО). Перспективним шляхом розвитку цього напрямку освіти в Україні є укрупнення закладів післядипломної педагогічної освіти, об'єднання їх у консорціуми, асоціації, громадські організації; розроблення відповідних нормативних документів для цього. Важливий аспект розвитку сучасної освіти – це її неформальний (додатковий, інституціоналізований) та формальний, інформальний (самостійний, неінституціоналізований) види. Отже, оперативним і мобільним, неформальним доповнення формальної освіти слугує освіта післядипломна з підвищенням кваліфікації і новою кваліфікацією включно.

У поточних соціально-економічних умовах важливо вирішити такі завдання: постійно вивчати можливості й засоби удосконалення системи освіти, у тому числі й післядипломної освіти дорослих; створити на базі провідних закладів регіону єдину гнучку мережу центрів освіти протягом життя, сформувати соціально-педагогічну компетентність управлінських кадрів.

Сучасна освіта має розвиватися в руслі гармонізації, взаємодоповнення й взаємодії її основних видів. Рівні формальної освіти мають бути ув'язаними з кваліфікаційними рівнями національної Рамки кваліфікацій (2011 р.), із якою повинні узгоджуватися галузі знань і спеціальності. В освіту має бути запроваджена результативна парадигма освіти на засадах компетентнісного підходу.

Ключовими аспектами розвитку освіти є її модернізація, врахування глобальних тенденцій і національних традицій, оптимізація мережі закладів, що здійснюють основну загальну освіту. Укрупнення, консолідація і концентрація мають торкнутися і мережі вищої школи.

Сучасна система забезпечення якості освіти європейського зразка є мотивуюче-розвивальною, орієнтує на внутрішнє безперервне самоудосконалення. Як пріоритетні виокремлюються такі тенденції підготовки сучасного професіонала: 1) здатність до освіти упродовж життя, безперервного навчання й застосування професійних і ключових інноваційних компетентностей; 2) умотивоване самовизначення, володіння державною і англійською мовами глобального спілкування, 3) володіння інформаційно-комунікаційними тех-

нологіями як мережею інноваційної особистості, 4) наявністю патріотичних якостей і професійної гідності.

У забезпеченні освіти упродовж життя невідкладним є затвердження вимог до системи забезпечення вищим навчальним закладам якості освітньої діяльності та якості вищої освіти, які затверджуються Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. На часі самосертифікація Національної рамки кваліфікацій вищої освіти з метою забезпечення їх європейського визнання. Важливим є розроблення Положення про порядок формування реєстру експериментів із питань освіти за галузями знань для потреб формування галузевих експертних рад Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Розвиток освіти полягає у налагодженні системних зв'язків з основними споживачами професійно підготовлених кадрів усіх освітніх і кваліфікаційних рівнів. Важливою концептуальною засадою є розвиток соціального партнерства між постачальниками освітніх послуг і сферою бізнесу, дослідними інститутами, культурними закладами та творчими спілками, всебічне сприяння розбудові знаннєвого трикутника (дослідження – освіта – інновації), оперативного впровадження інновацій у практику.

Наукового обґрунтування вимагає нова концептуальна модель практичної професійної орієнтації в системах педагогічної і різних видів професійної освіти. Важливо приділяти увагу взаємодоповненню сучасних методів психологічної і педагогічної діагностики, готувати педагогів для виявлення і підтримки не тільки академічної (інтелектуальної) й естетичної обдарованості учнівської молоді, але й пошуку школярів, обдарованих практичним інтелектом. Це вимагає від педагогічного працівника відповідної психолого-педагогічної компетентності і готовності до освітньої профорієнтації учнівської молоді на різних етапах її самовизначення, починаючи з початкової, молодшої школи [1].

Конкурентноздатність як ключовий чинник професійної успішності має увійти в нову модель і зміст освіти. Актуальним завданням є також систематичне підвищення медіа- та інформаційної грамотності педагогів у системі освіти, розроблення і впровадження навчальних медіа-освітніх курсів, спрямованих на формування в учнів медіа-культури. Уміння працювати із сучасним інформаційним простором забезпечує упродовж життя потенціал дистанційного підвищення знань, кваліфікації, позиттивного розвитку і відповідального управління власним існуванням, що набуватиме все більшої ваги в майбутній життєтворчості особистості.

Усе сказане стосується змісту освіти загальноосвітньої і вищої школи щодо людини і суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко А.М. Виховання людини: нове і вічне / А.М. Бойко. – Полтава : ПНПУ, 2006. – 23 с., 50 с., 77 с., 568 с.
2. Джури́нский А.Н. История педаго́гии / А.Н. Джури́нский. – М. : Мысль, 1999. – С. 66.
3. Краевский В.В. Проблемы научного обоснования обучения / В.В. Краевский. – М. : Высш. шк., 1977. – 43 с.
4. Краевский В.В. Методология педагогики. Новый этап / В.В. Краевский, Е.В. Бережнова. – М. : Слово, 2006. – С. 71.
5. Леднев В.Е. Содержание образования / В.Е. Леднев. – М. : Наука, 1989. – 81 с.

АЛЛА БОЙКО

ОБРАЗОВАНИЕ: НА ВСЮ ЖИЗНЬ ИЛИ В ТЕЧЕНИЕ ЖИЗНИ?

Доказано, что образование является одной из самых широких, центральных педагогических категорий. В динамичном и меняющемся обществе образование должно осуществляться на протяжении всей жизни человека. В ходе дискуссии о признании понятия «воспитание» или понятия «образование» предметом педагогики, приходим к выводу, что общепринятого решения этого вопроса нет. Образование – целенаправленный процесс и система воспитания, и обучения в интересах человека, общества, государства. Анализ функций и тенденций развития образования показывает, что новые потребности в развитии отечественного образования должны быть ориентированы на ведущие концептуальные идеи, принципы и характеристики развития европейского образования. Ключевыми аспектами развития образования является его модернизация, учет глобальных тенденций, национальных традиций, а также инновационных поисков.

Ключевые слова: образование, система, процесс, личность, общество, инновации.

ALLA BOYKO

EDUCATION: FOR ALL LIFE OR OVER LIFE?

The definition of «education» turned most famous domestic scholars. A.M. Boyko defines education as a system and the result of purposeful pedagogical and subject-subject interaction between teacher and student; S.U. Goncharenko, considering education as a process and outcome of the assimilation of the personality of a system of knowledge, practical skills; O.J. Savchenko, treating the phenomenon of «education» as a system and process, proving the continuity of education. Russian scientists I. Lerner and M. Skatkin specified the definition of «education», highlighting it four interrelated components.

Education lifelong performs several important functions: «creative persone» – providing specific knowledge, state of emotional and volitional, behavioral orientations man, his readiness to perform different social roles and activities; technological – providing «life base» building knowledge and skills of social, economic and professional activities; communicative development in different areas and types of work; humanistic – peace education, high morals, understanding the priorities of human values. The functions of education organically combined with the functions of training - educational, educational and developmental and the functions of education is perceived as personal and social phenomenon – the activity, process, system, interaction.

Well founded in science is to consider education as a concept that includes several aspects. One of the key is considered as a process of unity of education, upbringing, development, self-development; the preservation of world and national cultural norms with a focus on the future state of the culture.

The concept of «education» in modern terms means the training and organically associated education of the individual. The Law of Ukraine «About Higher Education» education, as already noted, is defined as «... a purposeful process of education and training for the benefit of man, society and state». But today, not everyone nauchena and educated. Not every person is capable of high patriotic act, ready to free choice of humanistic, competent responsibility tolerant of other cultures and nationalities. Therefore, lifelong education must be significantly strengthened the educational potential. Lost important in education – the national component of which is aimed at ensuring created in the structure of our National University, Institute of Ukrainian Studies teacher.

In terms of life-long education of particular relevance is the question of the quality of human capital. Development of education should be given a central position in society, its intrinsic value. Active life position must be modern student and employee in the pursuit of continuous professional development. Only people, who is constantly developing and improving, becoming the driving force of social progress.

Keywords: education, system, process, identity, society and innovation.

Одержано 29.10.2015, рекомендовано до друку 18.11.2015